

Ιαρυτής : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Διευθύντης : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1953

τική, θὰ μεταγράψω ἐδῶ ἓνα ἀπὸ τὰ «συντηρητικώτερα» παιήματα τῆς νέας συλλογῆς τοῦ κ. Σαχιούρη: (Τίτλοφορεῖται: «Δοκιμὲς γιὰ τὴν ἐπανάληψη τῆς Νύχτας»).

Οἱ φίλοι μου φεύγουν
ἦρθαν νὰ μὲ χαιρετήσουν

δὲ θὰ ξαναδῶ πιά τοὺς φίλους μου

ὁ ἓνας φεύγει γιὰ τὸ δίπλα δωμάτιο
τὸ πρόσωπό του ἔγινε μαῦρο
φόρεσε ἓνα πράσινο σκούρο ὑφασμά
νύχτωσε
πιὰ δὲ μιλάει

ὁ ἄλλος φεύγει γιὰ τὸ ἄλλο δωμάτιο
νὰ βρεῖ τίς καρφίτσες
πρῶτα δὲ κρύφτηκε στὶς κουρτίνες
φοβήθηκε
ὕστερα ἀνέβηκε στὰ παράθυρα
γιὰ νὰ κοιμηθεῖ

ὁ ἄλλος ἔβγαλε τὰ παπούτσια του
μὲ τρεμάμενα χέρια
πῆρε τ' ἀγάσμα
ζεστό
τὸ πῆγε στὴν κρεβατοκάμαρα
δὲν ξέρει πῶς νὰ τὸ στήσει
οἱ φίλοι μου φύγαν μακριὰ

δὲ θὰ τοὺς ξαναδῶ
τοὺς φίλους μου

Λυποῦμαι, ἀλλ' αὐτὰ δὲν εἶναι ποιήσεις.

Πάρη Τακόπουλου: «Πολυτέκνου Θεᾶς», Ἀθήνα, (Ἰκαρος) 1952.

Νομίζω πὼς ἔγραψα κάποτε, —πρὸ ἐτιῶν; πρὸ μηνῶν;... Δὲν κρατῶ ποτὲ σημειώσεις, δὲν κρατῶ ποτὲ ἀρχεῖα, δὲν ἔχω φακέλλους, δὲν μοῦ μένει καιρὸς ν' ἀναδιψῶ τίς σελίδες τῶν τόμων τῆς «Νέας Ἑστίας» γιὰ ν' ἀνακαλύψω πότε, καὶ αὐτὰ πού γράφω μοῦ τὰ τραβᾶ ὁ φίλος Χάρης κυριολεκτικῶς μὲ τὸ τσιγκέλι, καὶ εἶναι συχνὰ πρόχειρα καὶ ἄστατα—μὰ νομίζω πὼς ἔγραψα κάποτε γιὰ τὸν νέον αὐτὸν ποιητὴ καὶ τ' ὅτι ἔγραψα, μοῦ τὸ ὑπενθυμίζει ὁ ἴδιος σ' ἓνα χιουμουριστικὸ τραγουδάκι του πού πρέπει ν' ἀφορᾶ ἐμέ. (Ἄν ἀφορᾶ ἄλλον, σημαίνει πὼς αὐτὸς ὁ ἄλλος ἔχει τίς ἴδιες μανίες μ' ἐμένα. Μὰ πρῶτα τὸ τραγουδάκι):

Χτὲς
Διαβάζοντας
Μιά κριτική,
Ἐδοκίμασα
Κάποια σχετικὴ πικρία.
Ἐλείπαν τὰ καλόφωνα τὰ «νί»
Ἄπ' τὸ πρῶτο μου βιβλίο,
Κι' ἦταν ἀσυγχώρητη,
Κακόφωνη, παράλειψη αὐτή,
Ἄπὸ ἀπειρία.
—Ἐλείπαν τὰ «νί»;
Κι' ἐλυπήθηκαν
Τόσο πιά πολὺ οἱ κριτικοί;
Θὰ μπορούσε ν' αἰτιολογῆται
Κι' ὄλο τὸ βιβλίο!

Θὰ μπορούσε, ἀσφαλῶς. Ἀλλὰ θὰ μᾶς ἔλειπε τότε καὶ αὐτὸ τὸ νόστιμο ποιηματάκι. Καὶ ἐνδέχεται νὰ ὑπῆρχε καὶ στὸ δεύτερο αὐτὸ βιβλίο τοῦ νέου ποιητῆ αὐτῆ ἡ ἔλλειψις τῶν καλοφώνων «νί» πού εἶναι πράγματι στιχουργικὴ

(καὶ αἰσθητικὴ) ἀπειρία... Ἐνῶ τώρα ὅλα τὰ «νί» εἶναι στὴ θέση τους καὶ ἡ νέα αὐτὴ συλλογὴ τοῦ κ. Τακόπουλου μᾶς ἀποκαλύπτει ἓνα γνήσιο ποιητικὸ τάλαντο πού βρίσκεται σὲ ἀνοδικὴ πορεία. Μᾶς ἀποκαλύπτει ἀκόμη ἓνα χαριτωμένο χιούμορ πού μεταστοιχειώνεται ποιητικὰ καὶ δὲν ἀφίνει πολὴ χῶρο στὴν προχειρότητα τῆς φτηνῆς σάτιρας. Στ' ἄλλα τραγούδια τοῦ ὁ νέος ποιητῆς ἔχει μιὰ ἐκφραστικὴ λιτότητα πού τὸν συγγενεῦει μὲ τοὺς Εὐρωπαίους, κάποιους Ἄγγλους, ἰδίως, τοῦ νεωτέρου καιροῦ, πού κατώρθωσαν νὰ κάμουν ποίηση μὲ μιὰ εὐθυβολία λεκτικὴ στὸν ποιητικὸ τους στόχο ἀληθινὰ ἀξιοθαύμαστη. Ἐχουν ἀντικαταστήσει τὴ μαγεία μὲ τὴν ὑποβολή πού ἀπευθύνεται περισσότερο στὴ συγκινησιακὴ εὐπάθεια τῆς νοήσεως παρά στὴν εὐκολὴ λυρικὴ διάχυση τῆς καρδιάς. Ἡ συναισθηματικὴ παράδοση ἀκολουθεῖ, ἀφοῦ πρῶτα μὲ δύναμη συλλάβει ὁ νοῦς... θὰ ἔλεγε ὁ Σολωμός.

Ὁ νέος κ. Τακόπουλος ἔχει μερικοὺς τόνους ἀληθινὰ γοητευτικοὺς χωρὶς ἐκζητήση καὶ χωρὶς ἐπιδίωξη. Ἄπ' ὅλα τὰ τραγούδια τοῦ ἀναβλύζει μιὰ αὐθορμησία πού δημιουργεῖ ἀμέσως τὸ κλίμα τῆς εἰλικρίνειας καὶ τῆς οἰκειώσεως. Καὶ τὸ λεκτικὸ του εἶναι στρωτό, χωρὶς βιασμούς καὶ χωρὶς στρεβλώσεις τῶν λέξεων γιὰ τίς ἀνάγκες τοῦ μέτρου. Δὲν μπορῶ νὰ μεταφέρω ἐδῶ ὅτι θεωρῶ ἀρτιώτερο ἀπὸ τὴ συλλογὴ του, γιὰ τὴν ἀπὸ τὰ περισσότερα τραγούδια τοῦ εἶναι πολὺστιχα. Θὰ μπορούσαν ὅμως οἱ ἀναγνώστες νὰ ἰκανοποιηθοῦν μὲ αὐτὸ τὸ σύντομο ποίημα γιὰ τὴν Ἡριννα. Ἐπιγράφεται: «4ος Αἰώνας π. Χ. ἡ πιὸ ἀργά». Δὲν ἀνήκει στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς συλλογῆς, παρά μόνο ὡς πρὸς τὴν τεχνολογία. Ἀλλὰ δὲν εἶναι γι' αὐτὸ λιγώτερο ἐνδιαφέρον.

Πέθανε ἡ Ἡριννα
Δεκαεπταετηρίων,
Ἄφοῦ δὲ πρῶτα θρήνησε
Στὴν «Ἡλακάτη» τῆς
Τὸ θάνατο,
πού τόσο πρόωρα
ἔχει γνωρίσει.
Πέθανε...
Μὰ πρὶν,
Σ' αὐτὸ τὸ ποίημά της,
Θὰ θέλησε νὰ ζήσει...
Γιατί θὰ ἐνοιώθε
(Μέσ' στὰ δεκαεπταετηρία της χρόνια)
Πῶς θάταν ἄδικο
Νὰ μὴν ἀφίσει,
Ὅστε τὰ ἴχνη τῆς ἀγάπης τους
Σ' ἓνα χαρτί.

Ὁ νέος ποιητῆς κατορθώνει στὰ τραγούδια του νὰ κάμνει τὸ καθημερινὸ γεγονός ποίηση. Δὲν εἶναι μικρὸ τὸ ἄθλημα.

ΑΙΜ. Χ.

Παν. Κανελλόπουλου: «Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας». Ἀπὸ τὴν ἱστορία στὴν αἰωνιότητα.

Κάθε φορὰ πού παίρνω στὰ χέρια μου ἓνα καινούριο βιβλίο τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου, ξέρω πὼς δύσκολα θὰ τὸ ἀφίσω πρὶν φτάσω στὸ τέλος. Ὅπως γράφονται αὐτὰ τὰ βιβλία

—δηλαδή, με μιὰ και μόνη αναπνοή, ἂν μποροῦν νὰ πῶ ἔτσι, και ἴσως χωρίς ἀναθεωρήσεις, χωρίς ρετουσαρίσματα — ἔτσι πρέπει και νὰ διαβάζονται για ν' ἀποδόσουν τὸ ἀνώτατο ὄριο τῆς ἀκτινοβολίας τους. Ὁ «Χριστιανισμὸς και ἡ ἐποχὴ μας» δὲ γράφτηκε μὲ πρόθεση φιλοσοφική. Εἶναι κάτι πιὸ ἀληθινὸ και πιὸ βαθύ: Ἕνα βιβλίον ὑψηλοῦ στοχασμοῦ. Ἡ σκέψη τοῦ συγγραφέα, καθὼς μᾶς προσφέρεται χωρίς σύστημα, ἀκολουθώντας μόνο τὸν ἐσωτερικὸ τῆς νόμο, μᾶς εἶναι πιὸ ζεστή, πιὸ ἀνθρώπινη. Μόλις ἐρθοῦμε σ' ἐπαφὴ μαζί της, νιώθουμε πὼς πρέπει νὰ παραιτηθοῦμε ἀπὸ κάθε ἀντιλογία. Ὁ Παν. Κανελλόπουλος δὲν εἶναι ἕνας συγγραφέας τοῦ μέσου ὄρου, τῶν συμβιβασμῶν. Εἶναι ἕνας παιδαγωγός, στὴν πιὸ πλατειά, τὴν πιὸ πνευματικὴ σημασία τῆς λέξης. Ἕνας γοητευτικὸς ὁμιλητής, ἕνας ἀλυστὸς ψυχῶν. Ἡ τὸν ἀποδέχονται και πορεύονται μαζί του, συμμετέχοντας στὴν πίστη του, ἢ τὸν ἀπορρίπτει. Γιατί και μόνο τὸ γεγονός ὅτι τὸν διάβασες, σημαίνει ὅτι ἀποδέχτηκες τὸ ρόλο τοῦ μαθητῆ. Κι' ἂν θελήσεις νὰ τὸν κρίνεις, πάλι αἰσθάνεσαι τὸν ἑαυτὸ σου ὑποχρεωμένον νὰ κινηθεῖ μέσα στὰ πλαίσια τῆς δικῆς του σκέψης.

* * *

Δύσκολο εἶναι νὰ συλλάβουμε μέσα σὲ μερικὲς γραμμὲς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Ὅ,τι διαβάζουμε εἶναι περισσότερο βίωμα παρά ἐκθεσὴ ἀπόψεων, κριτική. Ἀλλὰ πόσο ἐντονὴ ἔχουμε τὴν αἰσθησὴ τῆς μοναδικότητος τῆς ἐποχῆς μας ἀπέναντι σὰ ὅλες τις ἄλλες ἐποχὲς τῆς ἱστορίας! Ποτὲ ὁ ἀνθρώπος δὲ βρέθηκε ἀντιμέτωπος σὲ προβλήματα τόσο συνταρακτικά, πὸν ὅσο ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἐπείγουσες λύσεις τόσο αὐτὲς φαίνονται ἀπομακρυσμένες. Ποτὲ ἡ ἀνθρωπότητα δὲν ἀπειλήθηκε ἀπὸ κτητοῦς κινδύνους, πὸν δὲν ἀποκλείουν και τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Τὴ βαθύτερη αἰτία για τὴ σημερινὴ παγκόσμια κρίση, πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσουμε στὴν καταπληκτικὴν πρόοδο τῆς τεχνικῆς. Σ' αὐτὴν ὀφείλονται ὅλες οἱ ἀναστατώσεις, κοινωνικὲς και ἀτομικὲς, πὸν μᾶς ἔχουν ὀδηγήσει στὸ ἀδιέξοδο. Ὁ σύγχρονος θετικισμὸς εἶναι ἠθικὰ ἐπικίνδυνος γιατί μᾶς ἀποδείχνει τὴ μηδαμνότητα τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸ σύμπαν κι' ἔτσι αὐτόματα καταργεῖ τὴν ἰδέαν τοῦ χρέους. Ὁδηγεῖ, οὐσιαστικά, στὴν ἠθικὴ αὐτοκτονία. Γιατί ἡ ἰδέαν τοῦ χρέους δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει παρά μόνο σὰ μεταφυσικὸ γεγονός. Εἶναι συνυφασμένος μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ θανάτου. Κι' ὁ θάνατος πλουτίζει τὴ ζωὴ μὲ τὴν αἰσθησὴ τῆς αἰωνιότητος, χωρίς τὴν ὀποία δὲ θὰ μπορούσε νὰ γεννηθεῖ μέσα μας τὸ νόημα τοῦ χρέους. Γι' αὐτὸ πιστεύει ὁ κ. Κανελλόπουλος, ὅτι «κάποια νέα συναναστροφή μὲ τὸ θάνατον εἶναι ἀναγκαία». Ἀφοῦ «στὸ χάος τῆς ζωῆς μονάχα ὁ θάνατος μπορεῖ νὰ φέρει πάλιν νόμον και τάξιν». Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ θρησκείαν πὸν μᾶς συμφιλιώνει μὲ τὸν πόνον. Κι' ὁ πόνος εἶναι «ὁ μεγάλος παιδαγωγός» πὸν κάνει τὸν ἀνθρώπον νὰ στραφεῖ πρὸς τὰ μέσα, νὰ γίνῃ πιὸ καλός,

νὰ πλησιάσει τὸ Θεὸν και τὴν αἰωνιότητα. «Ὁ πόνος εἶναι δράση». Μόνον ὅταν πάσχει κανεὶς, εἶναι ἀδιάκοπα ζύπνιος, βρίσκειτὴ σὲ διαρκὴ διέγερση. Ὅταν πάσχει για τὸν ἑαυτὸν και για τοὺς ἄλλους. «Πνευματικά εἶναι πολὺ ἀσημαντὴ ἢ περιφρόνησιν τῆς συμπόνοιας πὸν δίδαξε ὁ Νίτσε. Κι' ὅσο για τὸν ἴδιον τὸ Νίτσε, αὐτὸς τὴν δίδαξε ἀπὸ μιὰ τραγικὴ σύσπασιν τῆς ἀδύνατης ψυχῆς του, ἀλλὰ πολλοὶ ἄλλοι — διηθεν δυναμικοί, σὲ ἀλήθεια ὁμως ἀνόητοι και ψυχικὰ ἀπαίδευτοι — τὴν κηρύσσουν χωρίς κανένα ἠθικὸ ἢ πνευματικὸ δικαίωμα». Τὸ κρίσιμον μοτίβο τοῦ βιβλίου, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας τὸ κατονομάζει, εἶναι ὅτι «ἡ μεταφυσικὴ ἐλπίδα μᾶς εἶναι σήμερον ἀναγκαία ὅσο ποτὲ, σήμερον πὸν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἀδειάσει ὅσο σὲ καμμιά προηγούμενη ἐποχῇ». Ἡ μεγαλύτερη νίκη τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας θὰ εἶναι ἡ νίκη ἐπάνω στὸν ἴδιον του τὸν ἑαυτό. «Ὁ ἀνθρώπος τῆς ἐποχῆς μας πρέπει νὰ ξαναπιστέψει».

Ἐπάρχει ἕνας τόνος ἀγωνίας μέσα σ' αὐτὲς τις διαπιστώσεις και τις προτροπὲς τοῦ κ. Κανελλόπουλου, πὸν φτάνει στὴν ἀπόγνωση. Τὸ βιβλίον ἐκφράζει ὅλον τὸ ἀγχος τοῦ σημερινοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, πὸν βλέπει τὸ πνεῦμα νὰ ὑποσκελίζεται ἀπὸ ἄλλες ἀξίες, πολὺ ἐξωτερικὲς, κι' ἐντελὸς κατώτερης ποιότητος. Και προσπαθεῖ ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴν ἀπελπισίαν ν' ἀποσπᾷ τὴν λάμψιν τῆς ἐλπίδας. Συνοψίζει τὸν ἀγῶνα πὸν κάνει τὸ πνεῦμα, ὄχι ἀπλῶς για νὰ διατηρηθεῖ στὴ ζωὴ, ἀλλὰ για νὰ κατακτήσει πάλιν τὴν κυρίαρχην θέσιν πὸν κατεῖχε στὴ ζωὴ. Ἡ χριστιανικὴ πίστις, ἀνανεωμένη κι' ἐμπλουτισμένη μὲ νέα στοιχεῖα ἀγνότητος κι' ἀλήθειας ἐσωτερικῆς, μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ μέσον ἀλλὰ κι' ὁ σκοπὸς μαζί. «Ἄν τὰ γεγονότα πὸν ἔρχονται εἶναι κρίσιμα και φοβερά, ὁ ἔρχόμενος εἶναι πρῶτος και ἀπαλός. Χτυπάει τὴν θύραν τῶν ἀνθρώπων τόσο ἡμερον και διακριτικὰ πὸν δὲν τὸν ἀκούνε. Ὅστόσο, μποροῦν νὰ τὸν ἀκούσουν. Θὰ τὸν ἀκούσουν σήμερον λίγοι, αὔριον περισσότεροι. Και θὰ δειπνήσει μαζί τους».

* * *

Ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος εἶναι ἕνας ἀνθρώπος για τὸν ὀποῖον ἡ περίοδος τῆς μαθητείας ἔχει λήξει πιά. Ἴσως και ἡ περίοδος τῆς αὐτοέρευνας. Ὅ,τι ἀπομένει εἶναι ἡ ἐξομολόγησιν. Δηλαδή, ἡ ἐκφρασὴ τῆς καθαρῆς ἀνθρώπινης οὐσίας, πὸν ἔχει συμπυκνωθεῖ μέσα του και πὸν εἶναι ἡ ἴδιαν ἡ γνώσιν του. Ἐπέρασε ὅλα τὰ στάδια τῆς ἀνθρώπινης γνώσης, για νὰ φτάσει στὸ πυρακτωμένο κέντρο τῆς ὑπαρξῆς. Κάθε ἐπιστροφή εἶναι ἀδύνατη, ἀλλὰ και χωρίς νόημα. Ὅταν φτάσει κανεὶς στὸν ἑαυτὸν του, συνειδητοποιώντας τις δυνάμεις πὸν ἐνεργοῦν μέσα του, ἔφτασε στὸ τέλος τῆς πορείας. Και τότε θ' ἀντιληφθεῖ, πὸς ὄχι μόνο δὲν τερατίζεται ὁ ἀγῶνας, ἀλλὰ ἴσα-ἴσα γίνεται πιὸ σκληρός. Για τὸν κ. Κανελλόπουλον, ἡ σύγκρουσιν τοῦ βαθύτερου ἑαυτοῦ του μὲ τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα (πὸν εἶναι ἡ σύγκρουσιν τῶν δυνάμεων τῆς δημιουργίας μὲ

τις χυδαίες δυνάμεις τῆς ζωῆς) ἀποτελεῖ τὴν οὐσιαστικὴ ἀπασχόληση ὁλόκληρης τῆς ὑπαρξῆς του.

Στὴ δραματικὴ ἀντίφραση ποὺ ζεῖ μέσα του (γιατὶ πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς θεωρίας μαζί κι' ὁ ἄνθρωπος τῆς πράξης), μᾶς θυμίζει τὸν Ἰωνα Δραγούμη. Ἀλλὰ ὁ Δραγούμης, στὸ σημεῖο αὐτὸ μᾶς ἔκαμε πρὸ συγκεκριμένες ὁμολογίες. Μᾶς εἶπε πὼς ἐνιωθε γιὰ καθαντὸ προορισμὸ του νὰ φιλοσοφεῖ καὶ νὰ γράφει. Πὼς δὲν εἶταν πλάσμενος γιὰ τοὺς ἀγῶνες καὶ γιὰ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Ἀνακατεῦθηκε στὴν πολιτικὴ ἀλλὰ βαρειόταν τὰ κοινοβουλευτικὰ καμώματα καὶ θάθελε νὰ δοκιμάσει τὴν ἀσκησι τῆς ἐξουσίας, γιατί πίστευε πὼς θὰ μπορούσε νὰ χτυπήσει μερικὲς παλιανθρωπιές καὶ νὰ ἐπιβάλλει μερικὲς ἰδέες του. Γιὰ τὸν κ. Κανελλόπουλο δὲν εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἴδιο. Ἔχει τὴν πολιτικὴ μέσα στὸ αἷμα του. Καὶ ξεκίνησε γιὰ νὰ χτυπήσει γενικὰ τὴν παλιανθρωπιὰ καὶ νὰ φτιάξει ἕναν κόσμον πάνω στὰ δικά του μέτρα. Δὲ χρησιμοποιεῖ τὴν πολιτικὴ σὰν ἀσφαλιστικὴ δικλείδα ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς κινδύνους, ὅπως ὁ Ἰων Δραγούμης, ἀλλὰ ἀποβλέπει σ' αὐτὴν σὰν σ' ἕνα σκοπὸ ζωῆς. Ὅμως τὸ δράμα καὶ γιὰ τοὺς δυὸ εἶναι κοινὸ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο: Ὅτι θέλουν νὰ συμβιβάσουν τὴ θεωρία μὲ τὴν πράξη, ἐνῶ ἡ φύση ἔχει χωρίσει τὶς δυὸ αὐτὲς μοῖρες. Γιὰ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς θεωρίας ὁλοκληρωμένος καὶ τέλειος, πρέπει νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴ φροντίδα νὰ μεταβάλλει τὴ θεωρία σὲ πράξη. Τὸ καθῆκον αὐτὸ τὸ ἀφίνει στοὺς ἄλλους, ποὺ εἶναι φτιαγμένοι γιὰ τὴν πράξη καὶ μόνο γι' αὐτὴν. Σὲ κείνους ποὺ δὲ βασανίζονται ποτὲ ἀπὸ ἀμφιβολίες, ἀλλὰ ἀκουμποῦν στὶς πεποιθήσεις τους σὰν ἐπάνω σὲ στερεὸ σῶμα. Εἶναι οἱ «βάρβαροι» ὅπως τοὺς ἀποκάλεσε ὁ Μωρίς Μπαρρές, ἕνας ἄλλος βασανισμένος, ποὺ ἐπιχείρησε ἐπίσης νὰ συμβιβάσει τὸ πνεῦμα μὲ τὴν πολιτικὴ. Οἱ βάρβαροι, δηλαδή οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀγνοοῦν τὶς ἀποχρώσεις. Οἱ συναισθηματικὰ ἀδέσμευτοι, ποὺ βλέπουν τὸν κόσμον φτιαγμένον γιὰ νὰ ὑποκίψει στὴ δική τους βούληση. Ὁ πολιτικὸς ποὺ εἶναι σύγχρονα καὶ πνευματικὸς ἄνθρωπος, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παλέψει ἀδιάκοπα μὲ τὶς ἀνασταλτικὲς δυνάμεις τοῦ πνεύματός του, ποὺ τοῦ ἐπιβάλλουν τὴν ἀναθεώρηση τῶν πράξεών του. Γιατί, οὐσιαστικά, καμιὰ ἐνέργεια δὲ μπορεῖ νὰ συγκεντρώνει ὅλους τοὺς ὄρους, ποὺ ζητάει τὸ πνεῦμα γιὰ νὰ ἱκανοποιηθεῖ. Καὶ συγκεκριμένα, ἡ πολιτικὴ ἐνέργεια εἶναι κάτι τετράγωνο καὶ κοφτό, ποὺ ἐπιβάλλεται μὲ τὴ λογικὴ τῆς μαχαιριάς. Στὸ κεφάλαιο γιὰ τὸν «Πόνος», ὅπου ὁ ἐξομολογητικὸς τόνος εἶναι ἀληθινὰ ὑψηλός, ὁ κ. Κανελλόπουλος μᾶς ἀφίνει νὰ μαντεύσουμε τὴ βαθύτατη δυσφορία του γιὰ τὴν ἀνάγκη στὴν ὁποία βρίσκεται νὰ συνδιαλλάξει μέσα του τὰ ἀσυμβίβαστα. Κι' αὐτὴ ἡ ἀνάγκη εἶναι ποὺ συνεπάγεται τὸν βαθύτερο καὶ καθολικότερον πόνο:

«Ὁ φαῦλος κύκλος τῆς ἱστορίας, λέει, κυκλώνει μὲ μιὰν ἀδυσώπητη βιαιότητα τὰ πνεύ-

ματα καὶ τὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅλοι μας ξέρουμε—ὅταν σὲ στιγμὲς μοναξιάς ἀναθεωροῦμε τὸν ἑαυτό μας—ὅτι εἴμαστε ἔνοχοι. Ἀλλὰ νομίζουμε ὅτι εἶναι ἐπίσης ἔνοχοι—καὶ πιστεύουμε ὅτι εἶναι πολὺ πρὸ ἔνοχοι—οἱ ἀντίπαλοί μας καὶ ὅτι ἀποφεύγοντας νὰ τοὺς χτυπήσουμε καὶ νὰ τοὺς πονέσουμε, δὲ θὰ τοὺς κάνουμε ν' ἀποφύγουν ἐκεῖνοι νὰ μᾶς χτυπήσουν καὶ νὰ μᾶς πονέσουν. Καὶ δὲν πρόκειται, ἀποφεύγοντας νὰ χτυπήσω καὶ νὰ πονέσω ἄλλους νὰ χτυπηθῶ καὶ νὰ πονέσω μονάχα ἐγὼ προσωπικά, ἀλλὰ νὰ ἐκθέσω σὲ ἀνυπεράσπιστη προσβολὴ χιλιάδες ἄλλους, δηλαδή ὅλους ἐκείνους ποὺ ἀνήκουν στὴν παράταξί μου ἢ ποὺ στὴν παράταξί τους ἀνήκω ἐγὼ. Ἔτσι τὸ ἱστορικὸ καθῆκον μου—πηγάζουν καὶ ἀπὸ τὸν φαῦλον κύκλον καθῆκοντα—εἶναι νὰ χτυπήσω καὶ νὰ πονέσω ἄλλους, ὅπως εἶναι καὶ τὸ καθῆκον τῶν ἀντιπάλων μου νὰ χτυπήσουν καὶ νὰ πονέσουν ἐμένα».

Θὰ μπορούσα ν' ἀντιγράψω σελίδες ὁλόκληρες, ποὺ θὰ μᾶς ἔδιναν τὴν ἀπτότερη ἀπόδειξη ἐνὸς ἐσωτερικοῦ δράματος, ποὺ ἐγὼ μὲ πολὺ χονδροειδῆ μέσα ἐπεχείρησα νὰ ἐξηγήσω. Ἀλλὰ ἄς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι ὅπου ὑπάρχει ἐσωτερικὸ δράμα, ὑπάρχει καὶ ἀληθινὴ δράση, ὅπου ὑπάρχει τάση γιὰ θυσία ὑπάρχει καὶ ἀληθινὴ λύτρωση. Καὶ ὅτι αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ εἶδους τῆς δράσης κι' αὐτὴ τὴ λύτρωση χρειάζεται ἡ ἐποχὴ μας γιὰ νὰ ξαναβρεῖ τὴν ἀνθρωπιὰ της.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

Μιχάλη Περάνθη: «Σκληρὴ βροχὴ», μυθιστόρημα, **Σπύρου Πλασκοβίτη:** «Τὸ γυμνὸ δέντρο», νουβέλλα κι' ἄλλα διηγήματα, **Νίκου Κάσδαγλη:** «Σπιλιάδες», διηγήματα, **Ὀλγας Βατίδου:** «Στὴ Σμύρνη, τὸ πρῶτο προσκύνημα», **Δ. Ψαθά:** «Στὴ χώρα τῶν μυλόρδων», «Παρίσι - Σταμπούλ», «Κάτω ἀπ' τοὺς Οὐρανοξύστες», **Παν. Γ. Παπαδοῦκα:** «Ὁ ἄνθρωπος ποὺ μοῦ μοιάζει», χιουμοριστικὰ διηγήματα.

Ἄς μὴ γελαστοῦμε ἀπ' τὸ χαρακτηρισμὸ ποὺ ὁ κ. Μιχ. Περάνθης δίνει στὴ «Σκληρὴ βροχὴ» του. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Προύστ, καὶ ὕστερά-τερα μὲ τὴν Βιρτζίνια Γούφ, καθιερώθηκε, σιγά-σιγά, ὁ ὄρος τοῦ μυθιστορήματος γιὰ τὶς κάθε εἶδους ἀφηγήσεις. Γιὰ ὅ,τι, λόγου χάρι, μπορούσε ὡς τότε νὰ χαρακτηρίζεται ὡς «ἐντυπώσεις ἀπ' τὴ ζωὴ». Ἡ «Σκληρὴ βροχὴ» εἶναι μιὰ τέτοια ἐντύπωση, ποὺ μετέχει καὶ τοῦ χρονικοῦ. Ἀναφέρεται στὸν πόλεμον τοῦ 1940-41, ὅπως τὸν ἔζησαν οἱ φαντᾶροι τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου καὶ πάλι, ὄχι τῆς πρώτης γραμμῆς. Ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ σκληρὸ βίωμα τοῦ μετώπου τῆς Ἡπείρου—ὅπως μᾶς τὸ παρουσίασαν οἱ συγγραφεῖς μας—καὶ σὲ κείνο τῆς «Σκληρῆς βροχῆς», διαφορὰ ποὺ ὀφείλεται στὸ εἶδος τῶν γεγονότων ποὺ διαδραματίστηκαν στὴν κάθε περιοχὴ. Τὰ πρῶτα μᾶς προκαλοῦν ἱλιγγο, τὰ δεύτερα περνοῦν ἐπάνω μας ἀνάλαφρα μὲ τὴ μονότονη ροὴ τῆς καθημερινότητάς.